

ЦАХИМ ЭРИНД УРАН ЗОХИОЛЫН ҮҮРЭГ

А.Амардалай, Н.Цэрмаа
МУБИС- Багшийн сургууль, МХНУТ,
Холбоо барих зохиогч: Мэйл ID amardalai@msue.edu.mn 0009-0008-0343-0125

Хүлээн авсан: 2026.03.12 Хянагдсан: 2026.04.07 Зөвшөөрсөн: 2026.05.18

Хураангуй

Өнөөгийн мэдээлэл технологийн дөрөвдүгээр хувьсгал буюу дижитал эрин үе нь хүний амьдралын хэв маяг төдийгүй танин мэдэхүйн суурь процессууд, тэр дундаа тексттэй харилцах соёлыг үндсээр нь өөрчилж байна. Уг өгүүлэлд техник технологийн хурдацтай хөгжил хүний мөн чанар, тогтвортой байдалд хэрхэн нөлөөлж буйг философи, синергетик болон тархи судлалын шинжлэх ухааны үүднээс авч үзсэн. Уламжлалт уран зохиолын хичээлийн үүрэг нь мэдээлэл дамжуулах, гоо зүйн хүмүүжил олгох төдий байсан бол өнөөдөр «сэтгэлгээний дархлаа» тогтоох, шүүмжлэлт сэтгэлгээг хөгжүүлэх стратегийн ач холбогдолтой болон хувирч байна.

Түлхүүр үг

Дижитал үе, шинэ үе, дижитал иргэн, унших хэлбэр, хүмүүжүүлэх, танин мэдэхүй, гоо зүй

Удиртгал

Өнөөдөр хүн төрөлхтний шинжлэх ухаан, технологийн асар өндөр түвшинд хүрсэн эрин үед амьдарч байна. Гэвч өнөөгийн энэ хөгжил нь техник технологийн хувьд хөгжлийн эцсийн шат биш гэдэг нь тун ойлгомжтой юм. Үүнээс цааш ахиад хөгжих өөрчлөгдөн хувьсах бүрэн ирээдүй байна. Ер нь хүний түүхэнд:

1. Агро хувьсгал
2. Аж үйлдвэрийн хувьсгал
3. Шинжлэх ухааны хувьсгал гэсэн гурван хувьсгал хийгдсэн аж. Эндээс аж үйлдвэрийн хувьсгал нь мөн:
 1. Аж үйлдвэрийн нэгдүгээр хувьсгал нь төмөрлөгийн хувьсгал (XVIII-XIX зуунд гарсан)
 2. Аж үйлдвэрийн хоёрдугаар хувьсгал нь цахилгааны хувьсгал (1870-1914 оны хооронд)
 3. Аж үйлдвэрийн гуравдугаар хувьсгал нь тоон системийн хувьсгал (1980-аад оноос хойш) гэсэн гурван үе шатыг дамжсан гэж үздэг.

Гэтэл сүүлийн жилүүдэд аж үйлдвэрийн дөрөвдүгээр хувьсгал хийгдэж байна хэмээн ихээхэн бичих болов. Энэ бол инновацын хувьсгал байх болно. Уг хувьсгалын нөлөөгөөр шинжлэх ухаанчлал бүхий аж үйлдвэрийн хөгжил асар их хурдсаж, хүний мөн чанар өөрчлөгдөж, гажуудал гарах магадлал нэмэгдэх аж. Оросын философич В.А.Канке “Хүн бол физикийн ч, химийн ч, биологийн ч, мөн нийгмийн ч өвөрмөц содон үзэгдэл юм. Түүний эволюци ба хөгжлийн түүх тун адармаатай бөгөөд бидний үл мэдэх ирээдүй болох шинэ, эрс хурд бүхий ертөнц рүү чиглэн тэмүүлж байна. Энэхүү ирээдүйн мөн чанарыг танин мэднэ гэдэг нэн ярвигтай зорилт агаад орчлонгийн органик хэсгүүд хүн ба хүн төрөлхтний хувьсал, хөгжлийг авч үзэх нь уг зорилтыг ойлгоход дөхөж очих билээ. Хүн төрөлхтний түүхийг тайлбарлахдаа нийлмэл системүүдийн өөрөө төвхнөх онолын (синергетикийн) өгөгдлүүдийг, тухайлбал, Бельгийн эрдэмтэн И.Пригожин, Оросын эрдэмтэн Н.Н.Моисеев нарын бүтээлүүдэд биежиж хөгжсөн санаануудыг бид ашиглаж байна” (Канке.В.А, 2001, хууд. 331) гэсэн байдаг. Хүн төрөлхтөн физикийн утгаараа ч биологи ба нийгмийн утгаараа ч тун эрсдэлтэй орчинд орж байгаа ба хөгжлийн хурдатгал нь хүний тогтвортой байдлын түвшинг ямагт бууруулсаар байна. Өөрөөр хэлбэл нийгэм байтугай хүний биед аж үйлдвэрийн хувьсгалын нөлөө тусаж өөрчлөлт орох болоод байна.

Хүн төрөлхтөн мэдээлэл технологийн дөрөвдүгээр хувьсгал буюу “Дижитал эрин»-д хөл тавьснаар бидний амьдралын хэв маяг төдийгүй, танин мэдэхүйн суурь процессууд, тэр дундаа тексттэй харилцах соёл үндсээрээ хувьсан өөрчлөгдөж байна. Энэхүү өгүүлэлд техник технологийн эрин үед амьдарч буй хийгээд ирээдүйд улам бүр технологитой хамт амьдрах иргэдэд уран зохиол ямар ач холбогдол нөлөөтэй байх тухай асуудлыг хөндөж байна. Хорьдугаар зууны уран зохиолын хичээл нь гол төлөв “**зохиолч-бүтээл-уншигч**” гэсэн шугаман загвараар мэдээлэл дамжуулах, үндэсний хэл соёл, түүх уламжлал, танин мэдэхүй хийгээд гоо зүйн хүмүүжил олгоход чиглэж байсан бол өнөөдөр энэхүү хичээлийн гүйцэтгэх үүрэг нь “сэтгэлгээний дархлаа” тогтоох ач холбогдолтой болон өөрчлөгдөж байна.

Өнөөдөр суралцагчид мэдээллийг хурдтай, богино хэмжээтэй, мультимедиа хэлбэрээр хүлээн авдаг болсон нь уламжлалт уран зохиолын хичээлийн агуулгад томоохон шинэчлэл өөрчлөлт оруулах шаардлагатай болсныг илэрхийлж буй юм. АНУ -ын Калифорнийн их сургуулийн тархи судлаач Мэриэн Вольф “Reader, Come Home” бүтээлдээ дижитал орчин дахь хурдтай уншлага нь хүний тархины мэдээллийг ойлгон хүлээн авах чадварыг бууруулж, улмаар шүүмжлэлт сэтгэлгээ задлан шинжлэл хийх физиологийн чадамжийг сулруулж байна” хэмээн шинжлэх ухааны нэлээд үндэслэлтэй судалгааны үр дүндээ бичсэн байна. Түүний үзэж буйгаар цахим төхөөрөмж дээр унших нь тархины “унших, анхаарал төвлөрөх чадварыг багасгаж, мэдээллийг зөвхөн хэрэглээний түвшинд буюу гүйлгэж харах зуршлыг бий болгож байна.” (Wolf.M, 2018, хууд. 58) гэж үзсэн байна.

Мөн манай улсын ерөнхий боловсролын сургалтад уран зохиолын хичээл нь нийт сургалтын төлөвлөгөөний 5.4% -ийг эзэлж байгаа нь PISA болон OECD-ийн өндөр үзүүлэлттэй орнуудтай харьцуулахад хангалтгүй үзүүлэлт юм. Эдгээр өндөр хөгжилтэй орнуудад харилцан адилгүй ч дунджаар уран зохиолын хичээлийн

эзлэх хувь нь 12-15% -тай байна. Гэвч уран зохиол нь зөвхөн мэдээлэл дамжуулах хэрэгсэл биш харин хүний дотоод ертөнцийг танин мэдэх, амьдралын утга учрыг эрж хайх, ёс суртахууны үнэт зүйлийг төлөвшүүлэхэд хамгийн чухал талбар юм. Доктор С.Энхбаяр багшийн “Утга зохиолын онол” номд тэмдэглэсэнээр “уран зохиол нь хүнийг хүнээр нь нээх” (Энхбаяр,С, 2019, хууд. 87) ухаан бөгөөд цахим мэдээллийн замбараагүй урсгал дунд суралцагч өөрийн үнэт зүйл, ёс зүйн чиг баримжаагаа алдахгүй байхад гол туслагч, уран сайхны сэтгэлгээнийх нь гол тулгуур болдог.

Цахим эрин үед уран зохиолын хичээл нь хэт туйлшрах, худал хуурмаг мэдээллийн урсгал дунд суралцагчдад ёс зүйн хүмүүжил олгож, тэднийг нийгмийн харилцаанд бэлтгэдэг. Иймээс уран зохиолын хичээлийг цахим эриний суралцагчдын шүүмжлэлт сэтгэлгээг хөгжүүлэх, хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох, системийн сэтгэлгээг хөгжүүлэгч болгон шинэчлэх нь өнөөгийн боловсролын салбарын нэн тэргүүний зорилт болоод байна. Уг илтгэлээр уран зохиолын хичээлийн үүргийг онол, орчин үеийн тархи судлалын шинжлэх ухаан болон практик арга зүйн уулзвар дээр авч үзэж, уран зохиолын хичээл нь сурагчдад ямар үүрэгтэй ач холбогдолтой байдаг зэргийг судлахыг зорилоо.

Үндсэн хэсэг

Цахим эринд уран зохиолын хичээлийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлохын тулд хүний тархи тексттэй харилцах үед физиологийн болон танин мэдэхүйн ямар өөрчлөлтөд ордог вэ гэдгийг авч үзэх зайлшгүй шаардлагатай. Орчин үеийн когнитив болон тархи судлалын шинжлэх ухааны судалгаагаар уран зохиол унших нь тархины зөвхөн хэл ярианы төв төдийгүй, мэдрэхүй, хөдөлгөөн, сэтгэл хөдлөлийг хариуцдаг хэсгүүдийг нэгэн зэрэг идэвхжүүлдэг нэг ёсондоо дасгал болдог болохыг тогтоожээ.

Дижитал орчинд мэдээллийг хурдтай гүйлгэж уншдаг болсон нь тархинд “уншиж байна” гэсэн ойлголтыг өгөхгүй буюу төвлөрөх чадварыг сарниулдаг бол цаасан суурьт уран зохиолын текстийг унших нь тархинд илүү гүн бат итгэл төрүүлж ойлгох чадварыг нэмэгдүүлдэг гэсэн байна. Эрдэмтэн Мэриэн Вольф “дэлгэцийн уншлага нь тархины гүн сэтгэх процессыг өнгөц болгож байна” (Wolf.M, 2018, хууд. 80) хэмээн тэмдэглэсэн байдаг. Уран зохиолын уран яруу дүрслэл, адилтгал зүйрлэл нь тархины шийдвэр гаргах, дүн шинжилгээ хийх хэсгийг идэвхжүүлснээр суралцагчийн танин мэдэхүйн чадамжийг нэмэгдүүлдэг гэдэг нь нэгэнт батлагджээ.

Унших хэмээх үйлийн цаад мөн чанар, учир шалтгааныг ойлгоход унших нь ямар хэрэгтэй, ач холбогдолтой вэ? гэдэг ч юм уу унших үйлийг хичээлийн гол үйл ажиллагаа, арга зүй, зохион байгуулалтын үндсээ болгодог уран зохиолын хичээл ямар үүрэгтэй вэ? гэх асуултад хариулах хэрэгтэй болно. Энэ асуултад хариулахын өмнө ер нь уран зохиол хэмээгч хүнд ямар хэрэгтэй вэ? ямар үүрэг зориулалттай вэ? гэдэг асуулт урган гарна. Тэгэхээр уран зохиолын үүрэг зориулалтын тухайд ярихад түүнийг онолын түвшинд юу гэж тайлбарладаг хийгээд сургалт арга зүйн түвшин буюу ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлд түвшинд хэрхэн авч үздэгийг мэдэхэд л хангалттай юм. Энэ талаар чамгүй олон эрдэмтдийн бүтээл

байхаас МУБИС -ийн профессор, С.Энхбаяр багш агсны “Утга зохиолын ерөнхий онол, туурвил зүй” бүтээлд байгаа тайлбар хангалттай хариулт болно. Уг номд бичсэнээр “аливаа мэдлэгийн салбар дахь онолын нэлээд зааг ялгаа бүхий хоёр үндсэн түвшин байдгийг тодруулан ойлгож, зөв ухамсарлах ёстой. Үүнд, онолын сургалт арга зүйн түвшинд утга зохиол нь хүмүүжлийн, танин мэдэхүйн, гоо зүйн гэх мэт үүрэгтэй, онолын мета түвшинд уран зохиолын үүрэг гэсэн ойлголт байдаггүй буюу энэ ойлголт нэр томъёог хүлээн зөвшөөрдөггүй. Уран зохиол нь хүмүүжлийн, танин мэдэхүйн, гоо гэх мэт ямар нэгэн үүрэггүй тур тусмаа нийгмийн өмнө ямар ч үүрэг хүлээдэггүй.” (Энхбаяр,С, 2019, хуудсд. 25-27) гэж уран зохиолын үүрэг зориулалтын тухайд онолын тун ойлгомжтой тодорхойлолт хийсэн байдаг.

Мөн уран зохиолын үүргийн тухай АНУ -ын уран зохиолчид болох Р.Уэллек, О.Уоррен нар “чухам үүрэггүй байх нь л уран зохиолын үндсэн үүрэг. Уран зохиолын эцсийн бөгөөд цорын ганц үүрэг нь өөрийнхөө мөн чанарт үнэнч байх явдал, өөрөөр хэлбэл уран сайхны хэлбэртээ л үнэн ч байх явдал” (Уеллек,Р, Уоррен,О, 1999, хууд. 68) гэж үзсэн бөгөөд үнэхээр ч уран зохиолын ямар нэгэн үүргийн тухай ярьж байгаа газар ямагт уран зохиол үзэл сурталждаг буюу өөрийнхөө мөн чанараас гаждаг нь туйлын үнэн юм. Үүнийг бид манай 90 оноос өмнөх үеийн уран зохиолоос хангалттай харах боломжтой бол орчин цагт ямар нэг зүйлд зориулсан бүтээл хэзээ ч мөнхийн бүтээл байж чадахгүй зөвхөн тодорхой нэг цаг үед олны анхаарлыг татаж байгаагаар эсвэл зөвхөн зориулсан хүрэнээсээ хэтэрч чадахгүй байгаагаар бид харж болно.

Гэвч уран зохиолын хичээл гэдэг утгаар харвал өмнө өгүүлсэн уран зохиолын хүүхдийг хүмүүжүүлэх, танин мэдүүлэх, гоо зүйн боловсрол олгох гэсэн үүргийг зайлшгүй ярих хэрэгтэй болно. Өөрөөр хэлбэл онолын сургалт арга зүйн түвшинд хийгээд орчин цагийн цахим технологийн эринд уран зохиолд хүнийг хүнээр нь үлдээх, хүнд дотоод сэтгэлийн орон зай, эрх чөлөө олгох, гоо зүй хийгээд ёс зүйн хүмүүжил олгох үүрэг талаас нь авч үзэх зайлшгүй хэрэгтэй байна. Энэ л энэхүү өгүүллийн үндсэн зорилго гэж болно. Угтаа уран зохиол бол улс үндэсний оршихуйн баталгаа, хэл соёлын амин судас, хүүхдийн сэтгэлгээг хөгжүүлэх хамгийн гүнзгий арга зүй мөн гэдэг үзлээр хандаж заах ёстой болсныг цаг үе бидэнд хэлж байна. Учир нь зохиол өөртөө үндэснийхээ түүхийг, хэл, соёл, уламжлалыг тээж явдаг юм. Тийм ч учраас манай ахмад үеийн багш судлаачид уран зохиолын хичээлийг бусад бүх хичээлийн агуулгатай интеграци хийх боломжтой гэж үзсэн байдаг.

Цахим технологийн гэх эрин үед нийгэм төдийгүй хүмүүсийн өдөр тутмын харилцаа дэлгэцийн цаанаас харилцах болсон нь ирээдүй залуу үеийнхний дунд “сэтгэл хөдлөлийн хөндийрөл” гэх шинэ төрлийн хандлага гэх юм уу эмгэг гэхээр зүйлийг бий болгож байна. Үүнийг засаж залруулах, тэр хоорондоо үл итгэх, бусдыг үл тоох хандлагыг арилгах хамгийн сайн арга бол уран зохиолын хичээл юм.

Уран зохиол нь суралцагчдад амьдралд тохиолдож болох эдрээтэй асуудлуудыг аюулгүй орчинд “туршиж үзэх” боломжийг олгодогт хамгийн том давуу тал оршиж байна. Уран зохиол идэвхтэй уншдаг буюу унших үйлийг тогтмол хийдэг

хүмүүс бусдын бодол санаа, сэтгэл хөдлөлийг танихдаа бусдаас илүү байдаг нь нэгэнт нотлогдсон зүйл. Цахим технологийн нөлөөгөөр өнөө цагт улам хүчийг авч буй нийгмийн үзэгдэл болох бусдыг шууд яллах, туйлшрах хандлагыг уран зохиолоор дамжуулан түүний дүрүүдийн дотоод зөрчил, нөхцөл байдлыг олон талаас нь харж сурснаар зөөлрүүлэх боломжтой юм.

Тэгвэл өнөөдөр боловсролын тогтолцоонд уран зохиолын сургалт ямархуу байр байдалтай байна вэ? Юуны бага боловсролын түвшинд буюу ерөнхий боловсролын 1-5 -р ангид “уран зохиол” эсвэл “унших” гэсэн тустаа бие даасан хичээлгүй байгаа. Харж байхад зарим хүмүүс уг асуудлаар тоглолт хийдэг. Өөрөөр хэлбэл бага ангийн сургалтаас уран зохиолыг хассанаар орчин үеийн хүүхдүүд уншихаа байсан. Өмнө “унших бичиг” хэмээх хичээлтэй байхад хүүхдүүд сайн уншдаг байсан гэж хэлдэг бол нөгөө тал үүнийг үгүйсгэдэг. Үгүйсгэхдээ дээр үед одоогийнх шиг олон төрлийн хичээл ордоггүй байсан. Одоо олон төрлийн хичээл ордог болсон ганц унших нэртэй хичээлд байсан агуулгыг өөр өөр хичээлд шилжүүлсэн. Харин ч унших агуулга төрөл нь их болсон гэдэг. Мөн орчин үед эх хэлний хичээл нь “эхэд суурилсан” арга зүйгээр зохион байгуулагддаг болсон. Тэрхүү эхэд суурилсан гэдэг нь хичээл бүр ямар эхийг уншаад бусад даалгаврыг гүйцэтгэж хэлний чадварт ч сурч байгаа төдийгүй унших үйлээ огт орхиогүй гэдэг.

Аль аль талд нь зөвийн хувь бий. Бас яг ижил буруугийн ч хувь бий. Учир нь урд бие даасан унших бичиг гэж хичээлтэй байсан үеийн уншигч өнөөгийн уншигч хоёр огт бүр тэс өөр болсон. Өнөөдөр хүн төрөлхтөн дэлгэцийн эрин үед эргэлт буцалтгүйгээр шилжин орсон ба эгэл жирийн ямар ч хүн өнөөдөр цаасан дээр бичсэн зүйлд үл итгэх болсон ба хуурамч эвлүүлэг, фотошоп программын үр дүн гэх мэтээр үгүйсгэж гагцхүү дуу, дүрс бүхий хөдөлгөөнт бичлэгт шүтэх болсон энэ цагт” унших” гэсэн тусдаа байх эсвэл байхгүй нь нэг их ач холбогдолтой биш болжээ. Харин ямар хичээл байхаас үл шалтгаалж яаж сонирхлыг нь татаж уншуулах вэ? гэдэг л анхаарлаа хандуулах болсон цаг.

Харин суурь боловсролын түвшинд уран зохиолын хичээлийн эзлэх цаг нь 5.6%, бүрэн дунд боловсролын түвшинд нийт цагийн 3.9% -ийг тус бүр байна. Олон улсын түвшинд ямар байгааг дээр өгүүлсэн. Бидний ЭЕШ хэмээн хэлдэг шалгалтад сүүлийн жилүүдэд Монгол хэлний шалгалтын асуултад уран зохиолын эзлэх хувь өсөж байгаа бөгөөд өнгөрсөн 2025 оны шалгалтын тухайд 9 асуулт буюу 15% -ийг уран зохиолын чиглэлийн асуулт эзэлж байна. Тоон үзүүлэлтээс харахад уран зохиолын сургалт өмнө өгүүлсэнчлэн сурагчдын хүмүүжил, танин мэдэхүй, гоо зүйн хөгжилд хувь нэмрээ оруулж байгаа мэт харагдавч хаалганы цаанах бодит байдал ямар байгаа нь тун эргэлзээтэй. Энэхүү өгүүллээр дунд сургуулийн түвшинд уран зохиолын сургалт ямар байдалтай байгааг илрүүлэх зорилгогүй тул энэ талаар лавшруулж үзсэнгүй. Харин хоёр жилийн өмнөх бага ангийн багш мэргэжлээр элссэн 300 гаруй оюутнаас аман хэлбэрээр судалгаа авахад сүүлийн жилд буюу 12 -р анги төгсөх жилд уран зохиолын хичээл орох ёстой цагтаа бүрэн орсон гэж гарын таван хуруунд багтах оюутан хариулж байснаас харахад бодит байдал тийм ч зорьсон хэмжээнд биш байгаа гэсэн бодол төрүүлсэн.

Өнөөдөр бид эргэлт буцалтгүйгээр дижитал эрин үед амьдарч байна. Бүр 2015

оноос хойш төрсөн хүүхдүүдийг “уугуул дижиталчууд” гэсэн нэр томъёо хүртэл нэгэнт хэрэглээд хэвшиж байна. Тэгэхээр орчин цагийн уран зохиолын хичээл тэрхүү төрөхөөсөө дижитал орчин өсөж буй хүүхдийн анхаарал сонирхлыг татаж тэднийг хүн болгох үүрэг хүлээх тодорхой байна. Орчин үеийн дижитал эриний уншигчийн онцлогийн тухай яг нарийвчилсан судалгаа байхгүй ч дараах хэдэн онцлог байна гэж нийтээрээ хүлээн зөвшөөрч байна. Тэр нь:

- Дэлгэцийн уншигч болсон.
- Гүйлгэж уншдаг болсон
- Олон эх сурвалжаас зэрэг уншдаг болсон
- Интерактив хэлбэрийг уншихыг чухалчилдаг болсон
- Унших гэдэг нь зөвхөн “харах” үйл байхаа больсон.

Мэдээж өөрчлөлтийн сайн тал гэж байж болох байх. Гэвч анхаарах ёстой зүйл нь ихэвчлэн дэлгэцээс хамааралтай гүйлгэж уншдаг болсноор уншиж зохиолынхоо гол утга санааг гүйцэт ойлгохгүй өнгөрөх нь түгээмэл болсон. Мөн зохиолын далд утга санааг бүр хайхрахаа ч больсон. Улмаар зохиолыг уншихдаа бүтээлч сэтгэлгээгээр бус цаг өнгөрөөх, дүн авах зорилгоор уншдаг болсон зэрэг сул талууд гарч буй аж. Өөрөөр хэлбэл маш богино хэмжээтэй зүйлийг маш хурдтай уншдаг болсон гэсэн үг.

Нэг жишээ дурдахад нэгэн үе соёлын сайд хийж байсан Ц.Оюунгэрэлийн “Ногоон нүдэн лам” хэмээх нийтэд зориулсан судлаачдын хувьд нэг их сайнаар хэлэгддэггүй зохиолынхоо тухай “Би хүүхдүүдээ өөрийнхөө уншиж өссөн номуудыг уншуулах гээд дийлдэггүй. Гэсэн ч өнцөгтэй бичигдсэн номуудыг тэд уншчихдаг. Тэд бол телевизийн эринд өссөн хүүхдүүд. Телевизээр нэг секундэд нэг л үзэгдлийг харуулахаас биш нэг дор арван кадр үзүүлж чадахгүй. Телевиз үзэж өссөн хүүхэд ном уншихдаа үзэгдэл үзэгдлээр нь л уншихгүй бол нэгмөсөн бөөгнүүлж байгаад нэг өгүүлбэрээр хэлчихдэг зүйлийг хүлээж авдаггүй. “Хард диск” нь өөрөөр ажилладаг гэсэн үг. Би орчин үеийн уншигчдад зориулж ном бичиж байгаа учраас тэдний хүлээж авдаг “формат”-аар нь бичсэн. Хөндлөнгийн дүгнэлтгүй бичдэг” (Оюунгэрэл, Ц., 2018) гэсэн байна. Энэ нь үндсэндээ нэг л камер байрлуулан түүнд туссан бүхнийг огт илүүгүй, бас дутуугүй ямар ч хөндлөнгийн дүгнэлтгүй үзүүлэхийг эрхэмлэдэг гиперреализмын хандлагыг тодотгож байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл дэлгэцийн эринд амьдарч буй хүүхдүүдэд уншигдах стандарт бий болж байна. Иймэрхүү шаардлага хэрэгцээг бид анхааралгүй орхиж болохгүй гэдэг нь улам бүр мэдрэгдэж байгааг дурдах учиртай. Мөнхүү “Ногоон нүдэн лам” зохиолыг Францын зах зээлд орчуулан нийлүүлэх гэтэл тавьсан шаардлага нь бас л сонирхолтой. 535 хуудас бүхий романыг 300 хуудсанд багтаан багасга, тэгэхгүй бол Европт уншихгүй, мөн дэлхийн II дайны тухай 2-3 бүлэг нэм, эцэст нь манай санал болгож буй редактораар заавал хянуул, түүнд 40000 доллар төл гэсэн байдаг.

Өөр нэгэн жишээ гэвэл орчин үеийн бага насны хүүхдүүдийн /ялангуяа эрэгтэй/ сонирхлыг маш ихээр татдаг “Grizzy and the Lemmings” гээд хүүхэлдэйн кино байна. Тухайн киноны агуулгын хувьд нэлээд асуудалтай. Болж өгвөл бага насны хүүхдүүдэд үзүүлэхгүй байхад анхаарах ёстой кино. Гэвч “Cartoon Networks” сувгаар өдөр бүр тусмаа яг хүүхдийн амралтын цагаар таарч гардаг нь

маркетингийн бодлоготой нь холбоотой биз. Энэхүү хүүхэддэйн киноны зөвхөн 10 секундийн хэсгийг үзэхэд киноны дүрс 18 удаа өөрчлөгдөж байна. Өөрөөр хэлбэл энэ киноны нэг дүрсийн үргэлжлэх хугацаа 0.6 секунд орчим байна. Ийм зүйл үзэж байгаа орчин үеийн хүүхдүүдэд бид уран зохиолын илүү сонирхолтой, амьд, хэрэглээтэй зааж байж өмнө хэлсэн үүргээ биелүүлэх юм.

Судалгааны үр дүн

Монгол Улсын сурагчид PISA үнэлгээнд, “Унших чадвар”-ын үзүүлэлтээр олон улсын дунджаас (476 оноо) доогуур буюу 378 оноо авсан байна. Энэ нь манай улсын 15 настай сурагчдын дийлэнх нь текстийн далд утгыг тайлах, мэдээлэлд шүүмжлэлтэй хандах чадвар хангалтгүй байгааг илтгэж байна. Үүний шалтгаануудын нь цахим орчинд мэдээллийг гүйлгэж унших (skimming) зуршил давамгайлж, тархины ойлгож унших мэдрэлийн холбоосууд суларсантай холбоотой болохыг М.Вольфын онолтой уялдуулан үзэж байна. Монгол Улсын ерөнхий боловсролын сургалтын төлөвлөгөөнд уран зохиолын хичээлийн эзлэх хувь нь олон улсын жишигтэй харьцуулахад бага байна.

Монгол улсын нийт хичээлийн цагийн ердөө 5.04% (363 цаг). Үүнээс бүрэн дунд боловсролын түвшинд 3.9% болж буурдаг. Харин OECD-ийн орнууд дунджаар 12-15% -ийг эх хэл, уран зохиолын хичээлд зарцуулдаг. Энэхүү цаг ашиглалтын зөрүү нь сурагчдын сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан (EQ) болон эмпати чадварыг хөгжүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна. Мөн Элсэлтийн ерөнхий шалгалтад (ЭЭШ) уран зохиолын асуултын 15%-ийг эзэлж байгаа боловч сурагчид энэхүү хичээлийг чухал бус гэж үзэж, прагматик байдлаар хандах хандлагыг өдөөж байна.

Судалгаагаар орчин үеийн уншигчдын текст хүлээн авах загвар өөрчлөгдөж, илүү бодит, хурц, шууд дүрслэл бүхий гиперреализмыг илүүд үзэх болсон нь ажиглагдав. Өмнө өгүүлснээр жишээ болгон өгүүлбэл “Ногоон нүдэн лам” романыг Францын зах зээлд гаргахад 535 хуудсыг 300 хуудас болгон товчлох шаардлага тавьсан нь дижитал эриний уншигчид текстийн сунжруу дүрслэлээс татгалзаж, үйл явдлын нягтаршил, хурдыг чухалчилдаг болсныг баталж байна.

Дэлгэцийн уншигчийн анхаарал нэг цэгт төвлөрөх хугацаа богиноссон тул уран зохиолыг “Интерактив” буюу олон сувгаар (зураг, дуу, видео) хүргэх нь танин мэдэхүйн үр ашгийг нэмэгдүүлж байна.

Судалгааны үр дүнд уран зохиолын хичээл нь зөвхөн уншиж цээжлэх биш, харин “ёс зүйн талаас тайлбар” хийх талбар байж болох юм. Сурагчид зохиолын дүрүүдийн зөрчлийг жишээ болгон хэлэлцэх үед тэдний шүүмжлэлт сэтгэлгээ болон асуудал шийдвэрлэх чадвар уламжлалт аргаас илүү идэвхжиж байгаа нь ажиглагдсан. Энэ нь уран зохиолыг XXI зууны чадваруудыг хөгжүүлэх гол хэрэглүүр болгон ашиглах бүрэн боломжтойг харуулж байна.

Хэлэлцүүлэг:

Уг судалгаагаар цахим эрин үе дэх уран зохиолын хичээлийн үүрэг нь зөвхөн гоо зүйн таашаал олгох уламжлалт хэлбэрээс хальж, танин мэдэхүйн дархлаа тогтоох, ёс зүйг чухалчлах стратегийн талбар болон хувирч буйг тодорхойллоо.

Гэвч судалгааны үр дүнгээс урган гарч буй, цаашид зайлшгүй нарийвчлан судлах шаардлагатай хэд хэдэн асуудал байна.

Гадаад дотоодын эрдэмтдийн дэвшүүлж буй онолуудыг монгол сурагчдын суралцах онцлогтой уялдуулан туршилтын судалгаагаар баталгаажуулах шаардлагатай. Тухайлбал, нүүдэлчин ахуйн сэтгэлгээний өв соёл нь дижитал үеийн дэлгэцийн уншигчийн ямар эерэг сөрөг нөлөө үзүүлэхийг нарийвчлан шинжлэх нь онолын чухал ач холбогдолтой байж болох юм.

Судалгааны явцад “гиперреализм” болон уншигчийн хэрэгцээ өөрчлөгдөж буйг дурдсан. Гэвч хиймэл оюун ухаанаар үүсгэсэн текст, анализ нь сурагчдын бүтээлч сэтгэлгээнд хэрхэн нөлөөлөх, AI-ийн бэлэн дүгнэлтийг уран зохиолын хичээлтэй хэрхэн хослуулах арга зүй өнөөг хүртэл тодорхойгүй байна. Цаашид хүссэн ч эс хүссэн ч “AI-багш-сурагч” гэсэн гуравласан харилцаа уран зохиолын хичээлд ёс зүйн болон арга зүйн ямар сорилт авчрахыг тусгайлан судлах нь зүйтэй.

Монгол Улс PISA үнэлгээгээр унших чадварын түвшинд доогуур үзүүлэлттэй гарсан нь сургалтын төлөвлөгөөний цаг ашиглалт болон ЭЕШ-ын агуулгатай шууд хамааралтай эсэхийг судалгаагаар нотлох хэрэгцээ байна. Зөвхөн цаг нэмэх бус, уран зохиолыг бусад шинжлэх ухаантай хэрхэн нэгтгэж, “системийн сэтгэлгээ”-г хөгжүүлэх нэгдсэн хөтөлбөрийн загвар боловсруулах нь боловсролын салбарт нэн тулгамдсан асуудал юм.

Дүгнэлт

“Цахим эринд уран зохиолын хичээлийн үүрэг” сэдэвт судалгааны ажлыг онол, нейро шинжлэх ухаан, статистик баримт болон практик арга зүйн үүднээс шинжлэн дараах нэгдсэн дүгнэлтүүдийг гаргаж байна.

Цахим орчин дахь мэдээллийн хэт урсгал нь суралцагчдын тархийг өнгөц буюу гүйлгэж харах зуршилд сургаж байна. Энэхүү шилжилт нь хүний төвлөрөх чадварыг сарниулж, текстийн далд утгыг тайлах аналитик сэтгэлгээг сулруулж байгааг PISA 2022-ын үр дүн тодорхой харууллаа. Уран зохиолын хичээл нь дижитал эринд тархины илүү нарийн уншлага хийх мэдрэлийн холбоосуудыг хадгалж үлдэх, сэтгэлгээний сахилга бат тогтоох цорын ганц талбар юм.

Монгол Улсын сургалтын хөтөлбөрт уран зохиолын хичээлийн эзлэх хувь нь олон улсын дунджаас 2-3 дахин бага байгаа нь сурагчдын хүмүүнлэгийн боловсрол, зөөлөн чадварт сөргөөр нөлөөлж байна. Уран зохиолыг зөвхөн хэлний дагалдах хичээл биш, харин “хүн байхын утга учир”-ыг таниулах ач холбогдолтой хичээл болгон үзэж, цаг ашиглалтад өөрчлөлт оруулах шаардлагатайг судалгааны үр дүн баталж байна.

Цахим орчны туйлшрал, бусдыг үгүйсгэх зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлүүдийн эсрэг хамгийн үр дүнтэй арга нь уран зохиол юм. Зохиолын дүрүүдийн дотоод зөрчил, сонголтыг жишээ болгон хэлэлцэх нь сурагчдад амьдралын ээдрээтэй асуудлыг олон талаас нь харах, бусдыг ойлгох болон шүүмжлэлт сэтгэлгээг төлөвшүүлж байна.

Уран зохиол нь цахим эринд үүрэггүй байх үүрэгтэй байх нь хүний сэтгэлгээний эрх чөлөөг хадгалахын зэрэгцээ, суралцагчийг технологийн дагалдагч биш, харин бие даасан, ёс зүйтэй “бие хүн” болж төлөвшихөд чиглүүлэгч луужин болж

байна. Иймээс уран зохиолын хичээлийг XXI зууны чадваруудыг хөгжүүлэх «Сэтгэлгээний лаборатори» болгон өөрчлөх нь боловсролын салбарын нэн түргүүний зорилт мөн гэж дүгнэж байна.

Талархал

Тус өгүүллийг бичихэд мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлж тусалсан МХНУТ -ийн эрхлэгч доктор М.Энхжаргал болон уншиж редакц хийсэн багш нар, сэтгүүлийн зөвлөлд талархал илэрхийлье.

Ном зүй

1. Wolf.M. (2018). *Reader, come home: The reading brain in a digital world*. California : HarperCollins.
2. Баясгалан.Т Мөнхбаяр.Б. (2012). *Соёмбо нэвтэрхий толь «Уран зохиол»* . Уб: Соёмбо пресс.
3. БСШУСЯ. (2019). *Бага боловсролын сургалтын хөтөлбөр*. Улаанбаатар.
4. Галбаатар.Д. (2012). *Уран зохиол: онол, түүх, шүүмжлэл нэвтэрхий толь*. Уб.
5. Канке.В.А. (2001). “*Философи*” Орч. *Ж.Отгонбаяр нар*. Улаанбаатар.
6. Мөнхбаяр.Б. (2019). *Текст судлал ба шүүмжлэлт сэтгэлгээ*. Улаанбаатар: Соёмбо принтинг.
7. МУИС Монгол судлалын хүрээлэн. (2023). *Олон улсын монгол хэлний шалгалтын тогтолцоо*. Уб: МУИС хэвлэх.
8. Намнандорж.Б. (2018). «Уран зохиолын хичээлд мэдээллийн технологийг ашиглах нь» өгүүлэл. *Боловсрол судлал №4*, 112-118.
9. НХУС Утга зохиолын тэнхим. (2021). *Утга зохиол шинжлэл ред:С.Энхбаяр*. Уб: Жиком пресс.
10. Оюунгэрэл.Ц. (2018 оны 01 19). Хөгшин ээжээсээ «Та Баасан ламд хайртай байсан уу?» гэж асуусан чинь зөндөө инээсэн. *24 цаг мн*, хууд. <https://www.24tsag.mn/a/159050>.
11. Уеллек.Р, Уоррен.О. (1999). *Утга зохиолын онол /Орч С.Энхбаяр нар/. Уб.*
12. Уянга.С. (2021). *Цахим сургалтын арга зүй ба технологи*. Улаанбаатар.
13. Хэл зохиолын хүрээлэн. (2022). *Монголын утга зохиолын нэвтэрхий толь. III боть*. ред:С.Байгалсайхан. Уб: Соёмбо принтинг.
14. Хэлний бодлогын үндэсний зөвлөл. (2018). *Монгол хэлний зөв бичих дүрмийн журамласан толь*. Улаанбаатар .
15. Энхбаяр.С. (2019). *Утга зохиолын ерөнхий онол туурвил зүй*. Уб.

THE ROLE OF LITERATURE LESSONS IN THE DIGITAL AGE

A. Amardalai, N. Tsermaa,
Mongolian National University of Education Teachers School
Corresponding author: Мэйл ID amardalai@msue.edu.mn,
tseku.170703@gmail.com ORCID ID 0009-0008-0343-0125

Abstract

The current Fourth Industrial Revolution, or the digital era, is fundamentally transforming not only human lifestyles but also basic cognitive processes, particularly the culture of engaging with texts. This article examines the impact of rapid technological advancement on human nature and stability from the perspectives of philosophy, synergetics, and neuroscience. While the traditional role of literature education was primarily focused on information transfer and aesthetic cultivation, it has now evolved into a strategic necessity for building “cognitive immunity” and fostering critical thinking skills in the modern age.

Keywords

Digital generation, new generation, digital citizen, reading patterns, education, cognition, aesthetics.
